

PAPER DETAILS

TITLE: Soguk Savas, Bölgesel Sorunlar ve Türkiye-ABD İlişkileri

AUTHORS: Hüsamettin İNAÇ, Betül YAZICI

PAGES: 29-46

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1646202>

SOĞUK SAVAŞ, BÖLGESEL SORUNLAR VE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ

Hüsamettin İNAÇ¹

Betül YAZICI²

Öz: Tarih sahnesi; savaşlar, yıkımlar, anlaşmalar, stratejik planlar, bloklamalar ve buna benzer çeşitli politikaları tekerrür ederek ilerlemiştir. Nitekim bu platformdan doğan sonuçlar kimi ülkelerin lehine işlerken, kimilerinin de aleyhine işlemiştir. Soğuk Savaş dönemi ise, dünya tarihinin sayfalarına bu işleyişin en önemli parçalarından birisini oluşturarak girmiştir. Soğuk Savaş olgusu, çift kutuplu bir dünyayı oluşturmuş; buna mukabil dünyayı birbirine düşman şekilde iki ayrı kampa ayırmıştır. Her ne kadar çift kutuplu bir dünyadan bahsedilse de, bu kutuplar, mevcut müttefik devletleri kendi elinde tutmaya çalışmış ve yeni müttefikler kazanmak amacı ile adeta bir yarışa girerek, diğer dünya ülkelerini de kendi tesirleri altına almışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası görülen ve ABD ile SSCB'nin hem askeri, hem de siyasi gerginlik dönemini oluşturan Soğuk Savaş dönemi, çeşitli sorunları doğurarak bazı işleyişleri etkilemiştir. Diğer ülkelerin de fazlasıyla etkilendikleri bu dönem (1947-1989), dünya tarihi açısından büyük önem teşkil etmektedir. Buradan doğan sonuçlar, kimilerini doğrudan, kimilerini ise dolaylı şekilde etkilemiştir. Konumuz bağlamında, Türk dış politikasının en hassas kalemi, ABD ile olan ilişkilerimiz olmuştur. Bunun ana sebebi ise, Türkiye'nin iç siyasetinin ve diğer bütün dış politika içeriklerinin Türkiye-ABD ilişkilerinden etkilenmesidir. Türkiye, dünya platformunda daha etkin ve dinamik bir dünya gücü olarak uluslararası sisteme dâhil olma süreci içerisinde bulunmaktadır. ABD ile olan ilişkiler de, bu sürece yansımaktadır. Bu ilişkinin temeli ise stratejik boyutlara dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, ABD, Soğuk Savaş, Türk-Amerikan İlişkileri.*

Article Category: International Relations

Date of Submission: 06.01.2021

Date of Acceptance: 01.02.2021

¹ Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.
Email: husamettin.inac@dpu.edu.tr.

² Bilim Uzmanı, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.
Email: beetuulyazici@gmail.com.

COLD WAR, REGIONAL PROBLEMS, AND TURKEY-USA RELATIONS

Abstract: The scene of history has developed by the repetition of wars, collapses, agreements, strategic plans, formation of blocks, and suchlike policies. While the results of these events militated in favor of some countries, for other countries, the history progressed in a disadvantageous way. As a matter of fact, the Cold War period became one of the most significant pieces of history. Cold War period created a bipolar system and divided the world into two camps which are hostile to each other. Eventhough it was mentioned as a sharp division between these two poles, every camp had got into competition for the sake of gaining new zones of influence and allies as well as attempted to keep hold of existing allied powers. The Cold War period (1947-1989) created a military and political tension in USSR-USA relations together with the longtime peace arising from the balance of power aftermath of the Second World War. In this study, we aim to elaborate how the Cold War influenced Turkey-USA relations, especially Turkish foreign policy during this period of time. We conclude the study on the futuristic analysis of Turkey-USA relations when Turkey has the ambition to be included into the international system as a more effective and dynamic actor with its strategical dimensions. This has an effect on Turkey-USA relations which are strategic in nature.

Keywords: *Turkey, USA, Cold War, Turkish-American Relations.*

Giriş

Dünya düzenindeki dengeleri değiştiren ve Batı ile Sovyetler Birliği arasında 1947'den 1989'a kadar yaşanan gerginlik dönemi, siyasal tarihte “Soğuk Savaş” (*Cold War*) olarak adlandırılmıştır.³ “İki kutupluluk” veya “çift kutupluluk” terimi (*bipolarity*), bu dönemin yapı taşını oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen belli başlı olgular, bu ülkeleri (SSCB ve ABD) büyük iki güç (süpergüç) konumuna getirmiştir. Nitekim İtalya, Almanya ve Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda yenilmeleri, buna mukabil savaşın İngiltere (Birleşik Krallık) ve Fransa'yı başta ekonomik düzeyde olmak üzere yıpratıp zayıflatması, bu iki ülkeyi diğer ülkelerden ve güçlerden daha büyük güçler haline getirerek, simgeleştirmiştir.⁴ Birbirlerine rakip olan ve yaklaşık 42 sene mücadele veren bu iki ülke, ABD'nin askeri ittifak niteliğinde olan NATO'yu, SSCB'nin de aynı nitelikte Varşova Paktı'nı kurması ve buna mukabil 1961'de Berlin Duvarı inşası ile birlikte Soğuk Savaş'ın şematini (iki kutupluluk) oluşturmuştur.

Soğuk Savaş modeli, iki kutupluluğunu 1960'lardan itibaren göreceli olarak kaybetmiştir. Nitekim 1949'da yaşanan Çin Devrimi'nin sosyalist bloku (Doğu bloku) olumsuz etkileyip, blok içerisinde bir bölünmüşlük yaratması ve Almanya ve Japonya'nın birlikte “ekonomik süpergüç” olarak yükselişte olmaları, sosyalist bloku olumsuz yönde etkilemiştir. Bu gelişmeler, zamanla Doğu ve Batı'yı “detant”⁵ dediğimiz buzların erimeye başladığı ve ABD'nin “Wilsoncu”⁶ prensiplerinin ivme kazandığı döneme götürmüştür. Nitekim dönemin ABD Başkanı Richard Nixon'ın Çin'e ziyareti ile SALT-I ve SALT-II anlaşmaları, bu gelişmenin en bariz örnekleri olarak yansımaktadır.⁷

Soğuk Savaş veya iki kutuplu dünya düzeni, uluslararası arenada olumlu veya olumsuz çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Bu bağlamda en önemli sonuç, iki kutuplu bir sistemde güç dengesi modelinin önemli olduğu ve stratejilerin buna göre uygulandığı yönündeki görüştür. Yani bir sistemin gerçek olarak iki kutuplu olabilmesi için, bloklar arasında en azından askeri güçlerin dengede olması gerekmektedir.⁸ Nitekim ABD ve SSCB, güç dengesi ile caydırıcılık

³ Michael G. Roskin & Nicholas O. Berry (2014), *Uİ'nin Yeni Dünyası*, Çeviren: Özlem Şimşek, Ankara: Adres Yayınları, s. 117.

⁴ Andrew Heywood (2014), *Küresel Siyaset*, Çeviren: Nasuh Uslu & Haluk Özdemir, Ankara: Adres Yayınları, s. 264.

⁵ Detant, “yumuşama” demektir. Uluslararası bir politika aracı olarak görülebilir.

⁶ Wilsonculuk, Amerikan gücünün barış dolu bir dünya kurması yolundaki İdealist görüştür.

⁷ Andrew Heywood (2014), *Küresel Siyaset*, s. 264.

⁸ A.g.e.

stratejisini aktif olarak kullanmışlardır. Sonuç olarak, iki süpergüç, “*dehşet dengesi*”⁹ kapsamında birbirlerini etkisiz hale getirmiş ve birbirleri ile doğrudan karşı karşıya gelmemek adına, caydırıldıkları için, güç gösterisi arayışlarını emperyalist bir modele eğilim göstererek (vekalet savaşlarını destekleyerek) gerçekleştirmişlerdir. Bu durumdan birçok ülke olumsuz etkilenmiştir. Öte yandan, ABD ile SSCB, yaşadıkları çekişmede, diğer ülkeleri kendi saflarına çekmek adına çeşitli politikalar geliştirmişlerdir. Örneğin, Marshall Planı, Truman Doktrini, çevreleme politikası, Eisenhower Doktrini ve Brejnev Doktrini gibi ifadeler, bu dönemde geliştirilen stratejilerden bazılarıdır. Bu doktrinlerden diğer dünya ülkeleri de etkilenmiş ve Türkiye de ABD’nin SSCB yayılmacılığına karşı oluşturduğu ve daha çok askeri yardım amaçlı kurulan Truman Doktrini’nde Yunanistan ile beraber yer almıştır.

Soğuk Savaş, ülkeleri diplomatik, ekonomik ve askeri olmak üzere birçok boyutta etkilemiştir. İki kutuplu sistem içerisinde zamanla tek süpergüç olarak sivrilen ABD, birçok ülkeyi tesiri altına almıştır. Nitekim Türkiye de, uluslararası arenada daha aktif ve dinamik bir dünya gücü olma istemiyle bu sisteme katılmış ve kısa sürede önemli bir Amerikan müttefiki haline gelmiştir. Türkiye’nin uluslararası sistemde etkin rol alma isteği, ABD ile olan ilişkilerine de yansımaktadır. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmek istemesi, stratejik ve jeopolitik açıdan askeri desteğe ihtiyacı olan riskli bir bölgede olması ve NATO gibi önemli kuruluşlara üyeliği de Soğuk Savaş ve sonrası dönemde Türkiye-ABD ilişkilerini yakından etkilemiştir.

1. Türkiye-ABD İlişkilerinin Genel Seyri

1960’lı yıllarda, ABD ve Türkiye arasında gerginleşmeye doğru giden ilişkiler yaşanmıştır. Nitekim Türkiye’de haşhaş ekimine izin verilmesi de bu gergin ortama tuz biber ekmiştir. Çünkü uyuşturucu ticaretinden en olumsuz etkilenen ülkelere birisi olan ABD, Türkiye’nin bu tavrını kendisine karşı alınmış bir karar olarak görmüştür. Buna mukabil, o yıllarda, ABD’deki uyuşturucu sorununun kökeni olarak Türkiye’den alınan haşhaşla bağlantılı olduğuna inanan bir Amerikan devleti mevcuttur. Olaylar bu şekilde gelişince, ABD, “*karşılıklılık*” esasına dayanarak misillime yapma yoluna gitmiş ve Türkiye’ye verdiği yardımları sonlandırmak istemiştir. Olumsuz hadiselerin ardından 1974’te Kıbrıs’ta meydana gelen askeri darbe ve hemen ardından Türkiye’nin adaya garantör haklarını kullanarak askeri

⁹ Dehşet dengesi, bir tür askeri strateji ve ulusal güvenlik stratejisidir. İki tarafın da karşılıklı olarak birbirlerini tümüyle ortadan kaldırmaya yönelik kapasiteye sahip oldukları ortamda oluşan dengeye dayalı bir strateji planıdır.

olarak müdahale etmesi, ilişkilerin genel seyrini değiştirmiştir. Sonuç itibariyle, Amerikan yönetimi, gerek Yunanların, gerekse de Türklerin aşırı tepkilerini önlemek için bu konuda kesin tepkiler vermekten kaçınmış ve yeni statükoyu kabullenmeyi durumunda kalmıştır. Öte yandan, Amerikan yönetimi, ABD Kongresi'nin kararıyla, 5 Şubat 1975 tarihinde Türkiye'ye askeri ambargo uygulamaya başlamıştır. Aslında, ABD'deki stratejik çevreler (Pentagon, ABD Ordusu vs.), bu dönemde Türkiye'ye ambargonun uygulanmasını istememiştir. Çünkü kendisi açısından stratejik açıdan önem derecesi çok yüksek bir ülke olan Türkiye ile ittifakı bozmak, ABD'nin stratejik ve ekonomik çıkarlarına da ters düşmektedir. Nitekim askeri ambargonun temel amacı da, Türkiye ile ilişkileri bozmaktan çok, ABD Kongresi'nin Amerikan yönetimine hukukun dışına çıktığı gerekçesi ile ders vermek istemesidir¹⁰ (Watergate Skandalı sonrası ABD'de Başkanlık makamına duyulan güven azalmıştır). Fakat ABD'nin, daha doğrusu ABD Kongresi'nin etkisiyle uygulanan Türkiye'ye yönelik askeri ambargo, dönemin Kıbrıs Sorunu'nda Türkleri taviz vermeye itme baskısını da içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin etkinlik, güç, itibar vb. olgular bakımından olumsuz etkilenmesi amacıyla yapılan ambargo, Türkiye tarafından ise “*düşmanca*” algılanmıştır. Gelişen olumsuz algılar, kısa süre içerisinde Türkiye'yi de misillemeye itmiştir. Nitekim, bu ambargoya mukabil olarak Türkiye de, topraklarındaki Amerikan askeri üslerini kapatmış ve savunma işbirliği anlaşmasını feshetmiştir. Sonuç olarak, iki devlet arasındaki yaşanan bu olumsuz hadiseler, ikili ilişkileri en alt seviyeye taşımıştır.¹¹ Ambargonun kalkması konusu ise, ABD kamuoyunda uzunca bir süre yankı uyandırmış ve çok uzun süre geçmeden de Türkiye'nin talepleri 1978'de sonuç vermiştir. Türkiye'ye uygulanan askeri ambargo kalkmış; fakat ABD-Türkiye ilişkileri hemen düzelmemiştir.

1980'li yıllarda, Türkiye-ABD ilişkileri genel itibariyle olumlu bir seyir izlemeye başlamıştır. Nitekim Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini geliştirmesi de buna dayanak olmuştur. ABD Kongresi İsrail'le ilişkilere önem verdiğinden dolayı, Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerinde olumlu gelişmeler yaşanması, ABD için de önem teşkil etmiş ve olumlu neticelere hasıl olmuştur. Bunun sonucunda, Türkiye, ABD perspektifinde yeniden itibarlı bir müttefik konumu kazanmıştır. Türkiye, Kıbrıs Sorunu konusunda destek aradığı dönemlerde (1970'ler), Arap memnuniyetini sağlamak amacıyla İsrail'le açıktan yakınlık kurmamıştır.

¹⁰ Richard Company (1986), *Turkey and the United States: The Arms Embargo Period*, New York: Praeger, ss. 103-123.

¹¹ Dankwart A. Rustow (1987), *Turkey: America's Forgotten Ally*, New York: Council on Foreign Relations, ss. 104-105.

Fakat uluslararası arenada ülke çıkarları adına her an herşey değişim göstererek yeni bir hâl alabilmektedir. Nitekim Türkiye de, 1980’lerde önce ASALA, daha sonra da PKK terörizminin yaygın hale gelmesi ve Suriye’nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturmaya başlaması gibi sebeplerle İsrail devletine yakınlık göstererek, bu ülkeyle ilişkilerini ciddi manada geliştirmiş ve derinleştirmiştir. Hatta Türkiye ile İsrail, stratejik ve ticari ilişkiler konularında kısa sürede önemli yol almışlar ve bu süreçte birbirleriyle istihbarat paylaşımlarında bile bulunmaya başlamışlardır.¹²

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte yeni düzende tek süpergüç olduğu tescil edilen ABD, yeni küresel düzenin temel direği haline gelmiştir. Bu dönemde, Türkiye ise, yeni düzenin bir parçası olmak, jeopolitik benliğine yönelik tehditleri azaltmak ve dünyaya karşı daha güçlü olmak için, ABD’nin yanında kalmaya devam etmek, ama bir yandan da -çift kutupluluk düzeni ortadan kalktığı için- ilişkilerini çeşitlendirmek düşüncesini kendisine ilke edinmiştir. Askeri alandan ekonomi, ticaret ve stratejik meseleler gibi konulara kadar akla gelebilecek hemen hemen her alanda ABD ile birlikte yürümeye devam etmeyi seçen Türkiye (ki bu daha çok Turgut Özal’lı yıllara denk düşmektedir), yeni kurumsallaşan Avrupa Birliği (AB) ile de yakın işbirliği ve hatta zamanla tam üyeliğe dayalı bir birliktelik kurmayı hedeflemiştir. Bu hedef, özellikle ekonomik alanı kapsamaktadır ki, Türkiye, 1990’ların ortalarında AB’nin oluşturduğu Gümrük Birliği’ne dahil olmayı da başarmıştır.

Türkiye, küresel gelişmeler doğrultusunda, bu dönemde dış politikasında bazı önemli değişiklikler de yapmıştır. Türk dış politikasının ABD boyutu, küresel gelişmelerin de seyrini etkilemiştir. Soğuk Savaş’ın sonlanması, 11 Eylül (9/11) saldırıları, Körfez Savaşı vb. gibi olgular, başta ABD olmak üzere tüm dünyayı tesiri altına alıp dönüştürürken, Türkiye’nin dış politikası da bu dönüşüm dalgasına kapılmak durumunda kalmıştır. Türkiye için dönüşümün özellikle ABD ile olan ilişkiler boyutu büyük önem teşkil etmiştir. Nitekim Soğuk Savaş’ın bitiminde tek süpergüç olarak kalan ABD, Körfez Savaşı ile Türkiye’nin önemini anlamış ve iki ülke “stratejik ortak” olma yolunda önemli adımlar atmışlardır. Körfez Savaşı’nda İncirlik Üssü’nü ABD kullanımına açan Ankara, Turgut Özal-George H. W. Bush dostluğu ile sembolleşen yakın Amerikan müttefikliğini sürdürmüştür. Bu durum, Türkiye’nin iç ve dış güvenliği konusunda atacağı adımlar bağlamında rahatlamasına da vesile olmuştur. Stratejik ortaklık sayesinde jeopolitik önemi ABD nezdinde yeniden yükselen Türkiye, eski Sovyetler Birliği topraklarında kurulan Türk Cumhuriyetlerine yönelik kapsamlı girişimler yapmak ve

¹² M. Hakan Yavuz & Mujeeb R. Khan (1992), “Turkish Foreign Policy toward the Arab-Israeli Conflict: Duality and the Development (1950–1991)”, *Arab Studies Quarterly*, Cilt 14, No: 4 (Sonbahar 1992), ss. 81-82.

gerek ABD'ye, gerekse de AB'ye bağımlı durumdan kendisini kurtararak, ulusal çıkarlarını maksimize eden bir politika izlemek yolunda karar almıştır. Lakin alınan bu karar, yaşanan hadiselerden dolayı tam olarak gerçekleştirilememiştir. Türkiye'ye yönelik güvenlik tehditlerinde gözle görülür bir artış yaşanması ve AB ile NATO'nun dönüşüm sürecine girmesi gibi hususlar, dış politikada belirsiz ve karmaşık bir ortam yaratmıştır. Bu belirsiz ve karmaşık ortamda Türkiye'nin izleyeceği yol ve yöntem ise, küresel ve bölgesel politika çemberindeki etkisini, başta ABD olmak üzere diğer küresel güçlerin de icazetini alarak, kontrollü bir şekilde sürdürme eğilimini benimsemek şeklinde tezahür etmiştir.

2. Soğuk Savaş Sonrası Doğan Yeni Dünya Düzenindeki İlişkiler

Yeni dünya düzeninde, Türkiye, Batılıların himayesiyle NATO tarafından korunması gereken bir “*merkez*”, SSCB'nin mirasçısı olan Rusya'nın nüfuz alanında bulunması neticesiyle stratejik öneme sahip olduğu için Moskova'nın durdurulmasında her zaman önem teşkil edecek bir “*duvar*” ve tam olarak Batılı olmayan kimliği nedeniyle gözden çıkarılabilecek bir “*set ülke*” olarak görülmüştür. Nitekim bu dönemde küresel siyaseti etkisi altına alacak fiillerin merkezi; Türkiye'nin tam ortasında yer aldığı Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya coğrafyalarına kaymıştır. Buna mukabil, Türkiye bu merkezlerin ortasında bulunduğundan, NATO'nun gözbebeği ve cephe olarak en stratejik bölgesi olmuştur.¹³ Türkiye, istikrarsızlıkların merkezinde olan bu coğrafyada, ilginç bir şekilde, güvenli bir istikrar teşbihini üzerinde taşımıştır. Nitekim bölgesel çatışmalar, dini köktencilik ve radikalizm, etnik çatışmalar, diğer radikal eylemler, terörizm faaliyetleri, bazı devletlerin bölgesel hâkimiyet savaşları, kitle imha silahları üzerinde güç yarışı ve silahlanma yarışları gibi olguların yaşandığı bu dönemde, Türkiye'nin önemi daha da artmıştır.

Sonuç olarak, yeni dünya düzeninde Türkiye adına Sovyet tehdidi ortadan kalksa da, bunun yerine SSCB'nin ardılı olan Rusya ve Ermenistan gibi ülkeler ve Suriye, İran, Yunanistan ve Irak tehditleri gelmiş ve bu faktörler, Türkiye'yi güvenlik açısından rahat bırakmamıştır. Bu konjonktür, Türkiye'nin kriz merkezleri arasında stratejik bir öneme sahip olarak sivrilmesi ve güvenlik adına Batı dünyası ile ilişkilerini sağlam bir zemine oturtması sonucunu doğurmuştur. Öte yandan, Türkiye için tehdit oluşturduğu düşünülen bu ülkeler, hem uluslararası alandan soyutlanıp zayıflatıldıkları, hem de SSCB'nin etki ve desteğini artık alamayacakları için, aslında zaman içerisinde tehdit oluşturma özelliklerini kaybetmişlerdir. Nitekim güç ve tehdit oluşturma potansiyeli olarak, bu ülkelerin birlikte hareket etmesi

¹³ Şükrü Sina Gürel (1998), “A General Appraisal of Current Turkish Foreign Policy”, içinde *Turkey at the Threshold of the 21st Century* (editör: Mustafa Aydın), Ankara: International Relations Foundation, s. 11.

gerekmektedir. Neticede, Türkiye için, güvenlik kaygısı çerçevesinde tamamen Batı'ya yönelmek, kimi zaman abartılı bir politik tavır olarak görülmüştür.¹⁴ Çünkü Türkiye, tarihsel süreçte kendi askeri gücünü kullanabilme potansiyeline sahip bir ülke olarak gelişim göstermiştir.

Yeni dünya düzeninde, Türkiye, güvenlik tehditlerinin yanında birçok başka sorunla da karşılaşmıştır. Bu bağlamda, Türkiye-ABD ilişkileri açısından en önemli sorun, Türkiye'nin jeopolitik konumunun Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla artık önemli olup olmadığı konusu, yani Batı'nın perspektifinden Türkiye'nin değer derecesi olmuştur. Nitekim çeşitli bölgesel krizler ve Körfez Savaşı'nda, Türkiye, ABD ve Batı bloku için ön planda kalarak, stratejik açıdan önemini koruduğunu ispatlamıştır. Ancak Batı tarafından Türkiye'nin önemi zaman zaman küçümsenmiş ve görmezden gelinmiştir. Nitekim Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda tezahür ettiği gibi, Türkiye'nin zaman zaman Batı dünyasındaki entegrasyon ve işbirliği girişimlerinde arka planda kalması ve oluşan yeni sistemin adeta “vazgeçilebilir bir unsur” olarak görülmesi, Türkiye'yi hayal kırıklığı ve endişeye uğratmış ve Rusya, Çin, İslam dünyası ve Türk dünyası ülkeleriyle yakın ilişkiler geliştirme gibi farklı arayışlara yönlendirmiştir.¹⁵

Türkiye-ABD ilişkilerini yakından ilgilendiren temel konu ise, Soğuk Savaş'tan sonra da Rusya ve NATO korelasyonu olmuştur. O dönemde ve şimdilerde de, Rusya, hem nükleer silahlara sahip, hem de Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde başat güç olma potansiyelini bünyesinde barındıran bir devlettir. Türkiye, iç istikrarını korumak, Rusya'nın düşmanlığını kendi üzerine çekmemek ve ekonomik ilişkilerini sürdürmek adına, bu yeni dönemde artık komünist yayılmacı bir siyaset gütmeyen Rusya ile normal düzeyde seyir alan ilişkiler geliştirme yoluna gitmiştir. Ancak büyük devlet reflekslerini koruyan Rusya, zamanla Türkiye aleyhine gelişen çeşitli faaliyetler göstermiş ve NATO'nun genişlemesine de karşı çıkmaya başlamıştır. Moskova merkezli bu faaliyetler, o dönemde, Türkiye'nin aleyhine, Avrupa'nın bazı konularda Rusya'yı yanına alabileceği düşüncesini bile oluşturmuştur.¹⁶

Buna mukabil, Türk-Amerikan ilişkilerini kötü olarak etkileyen başka olgular da yaşanmıştır. Örneğin, Körfez Savaşı döneminde, Türkiye, ABD'nin istekleriyle hareket ederek, başta Irak

¹⁴ Mehmet Öcal (2005), *Die türkische Außen und Sicherheitspolitik nach dem Ende des Ost West Konflikts: 1990-2001*, Schenefeld: EB-Verlag, ss. 59-65.

¹⁵ Udo Steinbach (1996), *Die Türkei im 20. Jahrhundert. Schwieriger Partner Europas*, Bergisch Gladbach: G. Lübbe, s. 97.

¹⁶ Nur Bilge Criss (1995), “International Institutions and European Security: A Turkish Perspective”, içinde *European Security and International Institutions after the Cold War* (editör: Marco Carnovale), London: Palgrave Macmillan, s. 208.

olmak üzere çeşitli devletlerle arasını bozmuş ve ekonomik olarak da ciddi kayıplara uğramıştır (hem Saddam Hüseyin Irak'ı ile ticari ilişkilerin bozulması, hem de Irak'tan gelen kitlesel göç nedeniyle). Üstelik Irak merkezi hükümeti zayıf düşünce, Kürt ayrılıkçılığı çizgisinde siyaset güden PKK terör örgütü de bölgede Türkiye'ye karşı ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamış ve bu durum Türkiye'yi zorlu süreçlere itmiştir. Nitekim bu gelişmeler, ABD ile Türkiye arasındaki ilişkileri de olumsuz şekilde etkilemiştir.¹⁷

3. ABD Perspektifinden Türkiye

Türk dış politikası açısından ABD ile olan ilişkiler her zaman büyük önem teşkil etmektedir. Buna mukabil, ABD de, Türkiye perspektifini oluştururken; Ankara'nın askeri gücü, ekonomik potansiyeli, stratejik konumu, uluslararası ve ulusal istikrarı gibi sebeplerle Türkiye'yi her daim dinamik, etkili ve *"kaybedilmemesi gereken bir müttefik"* olarak görmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde, çıkarlarının da etkisiyle, Türkiye'nin önemi, ABD perspektifinde olumlu olarak artış göstermiştir. Bu zaman diliminde kritik alanlarda yeni güvenlik sahalarının ortaya çıkması durumu, ABD'nin güvenlik çıkarlarını sağlama alması için Türkiye'ye duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Türkiye'nin askeri gücü, ABD tarafından kaçınılmaz bir gereklilik olarak görülmüş ve ABD, herhangi bir tehdit halinde Türkiye'nin askeri güç desteğini kendisi için olumlu bir faktör olarak kıymetlendirmiştir. Buna uygun şekilde, NATO da, bölge dışı faaliyetlerle işlevlerini genişletme ve yeni üye alımları faaliyetlerinde Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duymuştur. NATO'nun işleyişine, operasyonel kabiliyetinin geliştirilmesine ve yeni üye alımlarına destek veren Türkiye'nin NATO'daki vazgeçilmez konumu, Ankara'nın Balkanlar bölgesinde Batı ile işbirliği yapma isteği ve bölgesel işbirliklerinde artan etkinlikleri, ABD'nin Türkiye'ye karşı bakışında olumlu bir izlenim oluşturmuştur.¹⁸ Öte yandan, Rusya'nın yıkılan Sovyetler Birliği'nin eski Cumhuriyetleri üzerinde hâkimiyet kurma çabası ve orada bulunan verimli kaynakları ele geçirme politikaları, ABD için yeni dönemde de bir kabus olmuştur. Dolayısıyla, Rusya tehdidi karşısında Türkiye'nin Ortadoğu ve Avrupa'nın istikbali adına stratejik bir set olarak varlığı, ABD için yeni dönemde de büyük önem teşkil etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD, daha büyük umutlara yelken açan ve Türk ve İslam coğrafyasında etkili olmak isteyen Türkiye'nin dış politikasını desteklemiş ve Ankara'nın girişimlerini kendi dış politikası için de faydalı olarak değerlendirerek, Türkiye'ye önemli

¹⁷ Mehmet Öcal (2005), *Die türkische Außen und Sicherheitspolitik nach dem Ende des Ost West Konflikts: 1990-2001*, Schenefeld: EB-Verlag, ss. 59-65.

¹⁸ Baskın Oran (2001), "Türk Dış Politikasının Teoriği ve Pratiği", içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1* (editör: Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 31.

yardımlarda bulunmuştur.¹⁹ Nitekim AB'ye üye olma sürecindeki Türkiye'ye ABD'nin verdiği siyasi destek (daha çok Bill Clinton dönemi) ve Türkiye'nin güvenlik kaygılarına karşı ABD'nin AB'ye kıyasla daha anlayışlı bir tutum sergilemesi, Türkiye için değer teşkil etmiştir. Bunlara ek olarak, ABD, stratejik açıdan değerli olan Türkiye ile stratejik ortaklık yapmak ve ikili ilişkileri geliştirmek yolunda da akılcı politikalar izlemiştir. ABD, Türkiye'nin iç ve dış güvenlik kaygılarına ve siyasi gerçeklerine karşı, Avrupalılardan daha anlayışlı bir tavır sergilemiştir. Örneğin, Washington, bölücü terör örgütü PKK'ya karşı her zaman Türkiye'nin yanında olduğunu ve Türkiye'nin askeri operasyonlarını desteklediğini belirtmiştir. Fakat tüm bu gelişmelere rağmen, Türkiye, ABD ile olan ilişkilerinin seyrinde kendisini rahat hissetmemiştir. Çünkü ABD'ye bağımlı olma durumu, Türk iç ve dış politikasının zaman zaman Amerikan çıkarlarıyla çelişmesi durumunda sınırlandırılması şeklinde de tezahür edebilirdi.²⁰ Nitekim günümüzde, ABD'nin Suriye'de PYD-YPG gibi gruplara verdiği destek, bu çekinceleri doğrular nitelikte bir gelişme olmuştur.

4. Türkiye'nin ABD'ye Bakışı

ABD Türkiye'ye karşı işbirliği ve destek politikalarını ortaya koyarken, Türkiye de bunu değerlendirip, uluslararası politikada daha etkin bir rol almak istemiştir. Türk dış politikasının aktifliği ve Avrupa'da ortaya çıkan yeni oluşumlara Türkiye'nin de dahil olması için ABD'nin verdiği siyasi destek, Türkiye için önemli ve faydalı olmuştur. Oluşan yeni düzen, oldukça geniş bir savunma mekanizması ve askeri modernizasyon anlamında en üst seviyede olmayı gerektirdiğinden, Türkiye'nin gözünde, askeri teknoloji ve kapasite anlamında dünya liderliğini sürdüren ABD, güvenlik açısından işbirliği yapılması gereken adeta “vazgeçilmez bir ülke” olmaya devam etmiştir.²¹

Kökenleri Osmanlı dönemine ve 18. yüzyıla dayanan Türk-Amerikan ilişkileri, o günden bu yana tarih sahnesinden asla inmemiş ve günümüze kadar gelişerek gelmiştir. Zira Türkiye, ABD'nin çıkarlarını yakından ilgilendiren bir bölgede yer almaktadır. Bu özellik, Türkiye'yi, jeopolitik konumunun verdiği sorumluluk nedeniyle, dış politikada daha temkinli davranmaya itmiştir. Gerek kendi varlığını geliştirmek, gerekse de ABD'yi zor durumda bırakmamak için sorumlu davranan Türkiye, buna mukabil, güvenlik ve dış politika konularında kimi zaman kendisini kısıtlanmış hissetmiştir. Nitekim bazı durumlarda, Türkiye,

¹⁹ Hüsamettin İnaç (2020), “Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Azerbaycan-Ermenistan Çatışması ve Kafkas Baharı”, *M5 Ulusal Güvenlik, Savunma ve Strateji Dergisi*, Yıl: 46, Sayı: 352, s. 36.

²⁰ Mehmet Öcal (2005), *Die türkische Außen und Sicherheitspolitik nach dem Ende des Ost West Konflikts: 1990-2001*, Schenefeld: EB-Verlag, ss. 59-65.

²¹ Alan Makavsky (2002), “Turkey's Unfinished Role in the War and Terrorism”, *Insight Turkey*, Jänner-März 2002, No: 1, s. 43.

ABD ile yakın ilişki kurmanın mahiyeti olarak, topraklarındaki askeri üslerin Amerikan güçleri tarafından rahatlıkla kullanılmasına rıza göstermiştir. Bunlara ek olarak, Ankara, NATO'nun faaliyet ve fonksiyonlarının genişletilmesi hususunu da her zaman desteklemiştir. Türkiye'nin ABD'ye karşı toleranslı tutumu, özünde, ABD'nin yardımlarının sürekliliğini sağlamak ve değerli bir müttefiki kaybetmemek düşüncesiyle yapılmıştır. Sonuç itibariyle, Türkiye, ABD ile olan ilişkilerini, çıkarları karşılıklı olarak korumaya dayalı şekilde yürütmeyi seçmiş ve bunu çok yönlü bir dış politika anlayışı üzerine oturtma yoluna gitmiştir.²²

Türkiye-ABD ilişkilerini etkileyen ve Türkiye'nin ABD nezdinde vazgeçilmez bir ülke olduğunu hatırlatan 11 Eylül (9/11) saldırıları, tarih sahnesinde çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Olay, New York'ta bulunan ve Dünya Ticaret Merkezi'nin temelini oluşturan iki binanın (İkiz Kuleler) terörist saldırılarla (kaçırılan uçakların binalara çakılması) yıkımı şeklinde olmuştur. 11 Eylül saldırıları, Türkiye'nin dış politikasını dayandırdığı en önemli aktör ve işbirliği yaptığı en güçlü müttefik devlete karşı yapıldığı için, Türk dış politikası açısından da büyük önem teşkil etmiştir. Türkiye'nin saldırıya karşı verdiği şiddetli tepki ve bu konuda tavizsiz şekilde ABD'nin yanında yer alması, Türk dış politikasının yeni dönemde şekillenmesi adına da kritik bir rol oynamıştır. Kendisi de terörizmden büyük zarar görmüş olan ve halen PKK terörüyle mücadele eden Türkiye, ABD'ye yapılan bu korkunç saldırıya ve bu saldırının mimarlarına karşı tepkisini en sert şekilde ve Afganistan Operasyonu'na aktif katılım göstererek ispatlamıştır. Buna ek olarak, Türkiye, dünya düzenini bozan terörizmle mücadele için daha çok işbirliği yapmaya yönelik çağrı ve istemlerde de bulunmuştur. Nitekim Ankara, bu ve benzeri saldırılara karşı ABD'nin yanında olduğunu koşulsuzca ve defalarca dile getirmiştir.

Gelişim gösteren bu olaylar vesilesiyle, Türkiye, yıllardır yaşadığı terörizm tehlikesini ABD'nin de 11 Eylül saldırılarıyla anladığını düşünmüş ve NATO'nun terör olgusunu “*tehdit*” şeklinde değerlendirmesi gerektiğini belirtmiştir.²³ Zira Türkiye, NATO'nun terör kaynağı olarak gördüğü sorunlu bölgelere yakın bir konumda yer almaktadır. Türkiye'nin terörizme karşıt bir duruş sergilemesi ve bu konuda ABD'yi desteklemesi, Müslüman kimlikli bir ülke olarak da Ankara'nın önemini yükseltmiştir. Çünkü Türkiye'nin bu tavrı, diğer Müslüman ülkelerin de ABD'nin yanında olmasına dayanaklık etmiştir. Nitekim uzun

²² İlhan Uzgel (2001), “ABD ve NATO ile İlişkiler”, içinde *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 304.

²³ Alan Makavsky (2002), “Turkey's Unfinished Role in the War and Terrorism”, *Insight Turkey*, Jänner-März 2002, No: 1, s. 47.

yüzyıllar Osmanlı İmparatorluğu ile İslam dünyasının liderliğini üstlenen ve Müslüman kimliğine yeni dönemde de sahip çıkan Türkiye, terörizmle mücadele konusunda ABD'nin yanında yer alarak, 11 Eylül saldırılarının Batılı Hristiyan devletler ile Doğulu İslam devletleri arasındaki bir çatışma olmadığını gözler önüne sermiştir. Yaşanan tüm bu gelişmeler, Türkiye'nin ABD tarafından diğer Müslüman ülkelere örnek olarak gösterilmesine olanak sağlamıştır.²⁴ Ancak bu dönemde de, Türkiye, ABD Başkanı George W. Bush'un kullandığı “*Haçlılar*” (*crusaders*) ifadesi nedeniyle çeşitli zorluklar yaşamış ve Afganistan ve Irak'ta yapılan askeri müdahalelerin Müslüman toplumlara karşı yapılan bir Hristiyan saldırısı değil, terör gruplarına karşı yapılan gerekli bir müdahale olduğunu tüm dünyaya ve Müslüman halklara anlatmak zorunda kalmıştır.

5. Türkiye-ABD İlişkilerinde Örtüşen Korelasyonlar

Tarihsel süreç içerisinde bazı ülkeler işbirliği ve yakın ilişkiler kurmaktadır. Nitekim bu durum, söz konusu ülkelerin ilişkilerinin çıkar ve beka birliği çerçevesinde geliştiğini göstermektedir. 20. yüzyıl boyunca, Türkiye-ABD ilişkileri ve iki ülkenin ulusal çıkarları, Ortadoğu coğrafyası bakımından büyük ölçüde paralellik göstermiştir.²⁵ Her iki ülke de Birleşmiş Milletler (BM) düzenini ve kararlarını desteklemiş ve genel olarak istikrar, barış, insan hakları ve demokrasiden yana tavır takınmışlardır. Bu bağlamda, her iki ülke de komünist yayılmacılığa ve emperyalist işgallere karşı çıkmış ve tüm ülkelerin toprak bütünlüklerini desteklemişlerdir. Her iki ülkenin İsrail'in kuruluşuna verdiği destek de Ortadoğu politikaları bağlamında önemli bir örtüşme noktası olmuştur.

Türkiye, ABD ile olan ilişkilerini Soğuk Savaş dönemi sonrasında da sıkı tutmuştur. Çünkü gerek coğrafi koordinatları, gerek Osmanlı döneminde başlayan köklü Batılılaşma geçmişi, gerekse de laikliğin bir devlet ilkesi olarak benimsenmesi nedeniyle gelişen dinsel açıdan ılımanlığı, Türkiye'ye İslam dünyası ile Batı dünyası arasında adeta bir “*köprü vazifesi*” görme özelliğini katmıştır. Türkiye'nin gözde olmaya başladığı Soğuk Savaş sonrası dönemin olumsuz yönü ise, Ankara'nın komşuları ile arasının açılması ve istikrarsızlığa dayalı çatışmalarının çıkma olasılığı olarak tezahür etmiştir.²⁶ 1990 sonrasında da, Türkiye'nin çıkarları ile ABD'nin çıkarları büyük ölçüde paralellik göstermiştir. Örneğin, PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması, Bosna müdahalesi, Kuzey Irak operasyonları,

²⁴ A.g.e., ss. 47-48.

²⁵ Burcu Bostanoğlu (1999), *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası Kuram ve Siyasa*, Ankara: İmge Kitabevi, s. 429.

²⁶ Cengiz Çandar (2001), “Türklerin Amerika'ya Bakışından Örnekler ve Amerika'nın Türkiye Politikası”, içinde *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası* (editör: Morton Abramowitz), Ankara: Liberte Yayınları, s. 213.

Avrasya’da Rusya’ya alternatif yeni enerji hatlarının oluşması gibi gelişmeler, Türkiye’yi çıkarlarını büyük ölçüde ABD’ye göre ayarlayan yarı-özerk bir devlet olarak gösterse de, orta büyüklükte ve gelişmekte olan bir ülke için izlenen bu yöntem Türkiye adına devlet katında genel olarak doğru bir strateji olarak algılanmıştır.²⁷

Her iki ülkenin ortak noktaları ve örtüşen korelasyonları olduğu kadar, çelişen ve uyuşmayan bazı çıkarları da olmuştur. Bu bağlamda en basit örnek; iki ülkenin, İran ve İsrail gibi konularda zaman zaman tezat görüşler sergilerken, terör ile mücadele kapsamındaki çalışmalar ve Arap dünyasının dönüşümü konusunda ortak bir paydada buluşabilmesi olmuştur.²⁸ Sonuç olarak, uluslararası sahada en temel bağ, oluşan yeni dünya düzeninde karşılıklı olarak benliğini kabul ettirip, uluslararası politikada etkin imaj ve kimlik çizme olgusu olmuştur.

Türkiye-ABD korelasyonunun örtüşen kanadında şu maddeler bulunmaktadır:

- Demokratikleşmiş ve barışçıl politikalarla sarmalanmış bir Irak,
- Sınır komşularına karşı ılımlı davranan ve tehdit dengesi yaratmayan bir İran,
- Radikal güçlerle bağını kesmiş ve istikrarlı duruş sergileyen bir Ortadoğu,
- Buzlarını eritmiş bir İsrail-Filistin çemberi,
- İstikrarlı olan bir Pakistan ve Afganistan,
- Güney Kafkasya’da bağımsız olan uluslar.

Türkiye, ABD’nin bu görüşlerini ve hedeflerini ortak şekilde paylaşmaktadır. Nitekim Türkiye’nin sahip olduğu coğrafi/jeopolitik konum da Washington tarafından ortak paydadaki bu hedeflerin gerçekleştirilmesi adına faydalı olarak görülmüştür.²⁹ Netice itibarıyla, Türkiye-ABD ilişkileri, karşılıklı güven, işbirliği, çıkar ve uluslararası politikada dayanak şeklinde bir korelasyon kurularak ilerlemiştir. Günümüzde iki ülke arasında yaşanan çıkar çatışmaları ise, büyük resimde örtüşen çıkarların hatalı günlük politikalarla arka planda kalması nedeniyle yaşanmaktadır. Dolayısıyla, bu sorunları aşmak pekala mümkündür.

Sonuç

²⁷ Baskın Oran (2001), “Türk Dış Politikasının Teoriği ve Pratiği”, içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1* (editör: Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 38.

²⁸ Hüsamettin İnaç & Fatih Aktaş (2013), “11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri, *Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 34 (Ocak-Şubat 2013), ss.14-16.

²⁹ Stephen Kinzer (2011), *Ezber Bozmak: İran, Türkiye ve Amerika’nın Geleceği*, Çeviren: Sulhiye Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 218-219.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, dünya ülkeleri arasında yeni siyasal çatışmalar meydana gelmiştir. Nitekim bu gelişmeler, dünya ülkelerinin çoğunu, Doğu-Batı blokları etrafında ve iki farklı kampta toplamıştır. Demokratik ve kapitalist ülkelerin yer aldığı Batı blokunun yönetimini ABD, sosyalist-komünist ülkelerin yer aldığı Doğu blokunun yönetimini ise SSCB eline alarak, iki kutuplu bir dünyanın doğmasına sebebiyet vermişlerdir. Türkiye, en baştan beri kendisini Batı'ya yakın hissettiği ve SSCB'yi kendi toprakları ve çıkarları adına tehlikeli olarak gördüğü için, Batı safhında yer almıştır. Buna mukabil, 1952 yılında NATO'ya üye olunarak, Batı blokuna katılmak anlamında önemli bir ilerleme kaydedilmiştir. Yaklaşık 45 sene süren Soğuk Savaş dönemi, 1990'ların başında Batı blokunun ve ABD'nin kesin zaferi ve tek süpergüç kalmasıyla sonuçlanmış ve siyasal tarihte yeni bir dönem başlamıştır.

Soğuk Savaş'tan zaferle çıkmayı başaran ABD, tarih sahnesinde artık tek süpergüç olarak kalmış ve yeni dönemde tek kutuplu dünya düzeni kurmak istemiştir. ABD'nin yeni stratejisi, kurduğu sistemle dünyanın her yerinde ağırlığını hissettirmek ve politikalarını farklı güç unsurları kullanarak hayata geçirmek olmuştur. Bu yeni dönemde, ABD, Kafkasya'da, Balkanlar'da, Ortadoğu'da ve Orta Asya'da işbirliği kuracağı ve koşulsuz güvenebileceği bir ortağa ihtiyaç duymuştur. Aslında bu ideal ortak Türkiye olabilecek iken, ABD'nin giriştiği savaşların Türkiye'ye olumsuz etkileri ve Türk halkının İslami duyarlılıkları nedeniyle, Ankara, ABD'ye Körfez Savaşı ve Irak Savaşı gibi girişimlerde ancak sınırlı destek (askeri üslerini Amerikan jetlerine açmak) sunabilmiştir. Herşeye rağmen, Türkiye, çevresinde bulunan ülkeler arasında ABD açısından her zaman daha büyük öneme nail olmuştur. ABD, hedefindeki bölgelerde askeri harekâtlar düzenlemek için Türkiye'nin konumuna ve desteğine her zaman güvenmiş ve buna önem vermiştir.³⁰ Çünkü Türkiye, bu bölgelerde Batı dünyası ile Doğu dünyası arasında ekonomik, sosyal, siyasal ve stratejik bir köprü görevi görmektedir. Bu bağlamda, Türkiye-ABD ilişkileri, sorunlara rağmen, stratejik ortaklık ve işbirliği temelleri çerçevesinde gelişim göstererek, bugüne kadar genelde ilerleme kaydetmiştir.

Aralarında ortaklığa ve güvene dayalı bir ilişki kuran Türkiye ile ABD, Soğuk Savaş döneminin başlarında ilk olarak ekonomik alanda olmak üzere, siyasi-diplomatik ve askeri alanlarda da yardımlaşma sürecine girmişlerdir.³¹ Nitekim Soğuk Savaş'ın bitiminde de, Türkiye-ABD ilişkileri gelişmeye devam etmiştir. Soğuk Savaş'ın ardından Türkiye'nin

³⁰ Hüsamettin İnaç (2016), *Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Ankara: Adres Yayınları, ss. 87-90.

³¹ Beril Dedeoğlu (2006), "Türkiye, AB, ABD: İlişkileri Nereye Gidiyor?" Çalıştay, TEPAV, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara, s. 1.

önemi başta ön planda değilken, Körfez krizinin yaşanması ile birlikte Türkiye'nin stratejik konumu yeniden Batı dünyasında ve bilhassa Washington'da ilgi konusu olmuştur. Buna mukabil, ABD'nin Kafkasya, Ortadoğu ve Balkanlar'a ilişkin çeşitli stratejileri, Türkiye'yi odak noktası ve merkez ülke haline getirmiştir. Türkiye, uluslararası siyasette söz sahibi olabilmek adına ABD ile ortaklığını devam ettirme düşüncesini benimsemiş ve bu konuda istekli davranmıştır. Çünkü Türkiye, o yıllarda, “tek süpergüç” statüsündeki ABD'ye rağmen, içinde bulunduğu bölgede bağımsız politika ve stratejiler oluşturabilecek güce henüz sahip değildir. Buna bağlı olarak, Ankara, rasyonel bir kararla, Kafkasya, Balkanlar ve Ortadoğu'daki politikalarını ABD ile ortaklık yaparak ve çıkarlarını bu ülkenin çıkarları ile örtüştürerek gerçekleştirmeyi tercih etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türkiye ile ABD'nin ilişkileri, değişen ve dönüşen iktidarlar ile birlikte yeni dünya düzeninden de olumsuz etkilenmemiş, bilakis olumlu yönde gelişerek devam etmiştir. Nitekim ABD, yeni dünya düzeninde, NATO ve BM gibi kuruluşları kullanarak uluslararası sorunları çözmek ve tüm dünya siyasetine yön veren bir güç merkezi (adeta bir “küresel polis”) haline gelmek istemiştir. Ancak küresel sorunları çözmede tek başına yetersiz kalan ABD, çeşitli uluslararası ve bölgesel ittifaklara ve güvenilir müttefiklere ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türkiye, başlarda ABD tarafından ideolojik, psikolojik, stratejik ve kültürel özellikleri sebebiyle daha da önemli bir ortak olarak görülmüştür.³² Türkiye'nin ABD ile ortaklık süreci ve stratejik ilişkileri Turgut Özal-George H. W. Bush döneminde hızla gelişmiş, daha sonra Başkanlığa oturan Bill Clinton ile de bu konuda bir devamlılık sağlanmıştır.³³ Buna mukabil, 1999 yılında, dönemin ABD Başkanı Bill Clinton, Türk-Amerikan ilişkilerini, nadir ülkeler için kullanılan “stratejik ortaklık” (*strategic partnership*) terimi ile taçlandırmıştır. Bu da, iki devlet arasındaki ilişkilerin geldiği olumlu aşamayı göstermektedir.³⁴

Görüldüğü üzere, Soğuk Savaş sonrası dönemin getirdiği yeni koşullar, Türkiye'nin jeopolitik açıdan gözde bir devlet olarak değer kazanmasını sağlamıştır. Bu değer, Türkiye-ABD ilişkilerinde stratejik ortaklık ve karşılıklı çıkar ilişkileriyle çerçevelenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgesel sorunlar yaşayan ABD, Türkiye'yi kendi çıkarlarına yakın

³² Işık Yılmaz (2007), “PKK'nın Yükselişi ve Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, Ankara, s. 103.

³³ Hamit Ersoy & Lale Ersoy (2002), *Küreselleşen Dünya'da Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye*, Ankara: Siyasal Kitapevi, s. 263.

³⁴ Mark R. Parris (2005), “On the Future of US – Turkish Relations”, içinde *The EU & Turkey: A Glittering Prize or a Millstone?* (editör: Michael Lake), Londra: Federal Trust for Education and Research, s. 142.

bir devlet olarak görmüştür. Türkiye de, bu yakınlığı, uluslararası politikada etkin olmak ve kendi menfaatlerini geliştirmek adına olumlu görmüş ve hoş karşılamıştır. İki ülke ilişkilerinin sürekliliği için, söz konusu ülkelerin birbirlerine ve birbirlerinin sorunlarına ilgi duymaya devam etmeleri gerekmektedir. Nitekim mevcut durumda, ABD, Türkiye'yi sadece savaş hallerinde ve zor zamanlarda uçaklarını istediği gibi uçuracağı bir bölge olarak görmemeli; bunun yanı sıra, Türkiye ile tam bir müttefik olarak yakın ve güvene dayalı ilişkiler kurmaya çalışmalıdır. Türkiye de, ABD ile müttefikliğini sadece ulusal çıkarlarına hizmet eden bir ilişki olarak görmemeli ve Washington ile ilkeli ve değerlere dayalı bir güven ilişkisi tesis etmelidir. Ancak son birkaç yıldır ve günümüzde, maalesef, ikili ilişkilerde son derece olumsuz gelişmeler yaşanmaktadır. Bu sorunları aşmak mümkün olsa da, gelinen noktada S-400 krizi ve iki ülkenin farklılaşan Suriye ve Kürt stratejileri, ikili ilişkileri 2016'dan beri olumsuz bir noktaya taşımıştır.

KAYNAKÇA

- Bostanoğlu, Burcu (1999), *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası Kuram ve Siyasa*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Company, Richard (1986), *Turkey and the United States: The Arms Embargo Period*, New York: Praeger.
- Criss, Nur Bilge (1995), “International Institutions and European Security: A Turkish Perspective”, içinde *European Security and International Institutions after the Cold War* (editör: Marco Carnovale), London: Palgrave Macmillan, ss. 198-214.
- Çandar, Cengiz (2001), “Türklerin Amerika’ya Bakışından Örnekler ve Amerika’nın Türkiye Politikası”, içinde *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası* (editör: Morton Abramowitz), Ankara: Liberte Yayınları, ss. 169-219.
- Dedeoğlu, Beril (2006), “Türkiye-AB-ABD: İlişkileri Nereye Gidiyor?” Çalıştay, TEPAV, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara.
- Ersoy, Hamit & Ersoy, Lale (2002), *Küreselleşen Dünya’da Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Gürel, Şükrü Sina (1998), “A General Appraisal of Current Turkish Foreign Policy”, içinde *Turkey at the Threshold of the 21st Century* (editör: Mustafa Aydın), Ankara: International Relations Foundation.
- Heywood, Andrew (2014), *Küresel Siyaset*, Çeviren: Nasuh Uslu & Haluk Özdemir, Ankara: Adres Yayınları.
- İnaç, Hüsamettin (2016), *Türkiye’nin Kimlik Problemleri*, Ankara: Adres Yayınları.
- İnaç, Hüsamettin (2020), “Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Azerbaycan-Ermenistan Çatışması ve Kafkas Baharı”, *M5 Ulusal Güvenlik, Savunma ve Strateji Dergisi*, Yıl: 46, Sayı: 352, ss. 34-44.
- İnaç, Hüsamettin & Aktaş, Fatih (2013), “11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri”, *Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 34 (Ocak-Şubat 2013), ss. 1-19.
- Karakus, H. A. (2005), *Die Außenpolitik der Republik Türkei im Zeitraum 1990 bis 2000*, Wien: Diplomarbeit.
- Kinzer, Stephen (2011), *Ezber Bozmak: İran, Türkiye ve Amerika’nın Geleceği*, Çeviren: Sulhiye Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Makavsky, Alan (2002), “Turkey’s Unfinished Role in the War and Terrorism”, *Insight Turkey*, Jänner-März 2002, No: 1.

- Oran Baskın (2001), “Türk Dış Politikasının Teoriği ve Pratiği”, içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1* (editör: Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 46-53.
- Oran, Baskın (2001), “Dönemin Bilançosu: 1990-2001”, içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1* (editör: Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 203-242.
- Öcal, Mehmet (2005), *Die türkische Außen und Sicherheitspolitik nach dem Ende des Ost West Konflikts: 1990-2001*, Schenefeld: EB-Verlag.
- Parris, Mark R. (2005), “On the Future of US-Turkish Relations”, içinde *The EU & Turkey: A Glittering Prize or a Millstone?* (editör: Michael Lake), Londra: Federal Trust for Education and Research.
- Roskin, Michael G. & Berry, Nicholas O. (2014), *UI'nin Yeni Dünyası*, Çeviren: Özlem Şimşek, Ankara: Adres Yayınları.
- Rustow, Dankwart A. (1987), *Turkey: America's Forgotten Ally*, New York: Council on Foreign Relations.
- Steinbach, Udo (1996), *Die Türkei im 20. Jahrhundert. Schwieriger Partner Europas*, Bergisch Gladbach: G. Lübbe.
- Uzgel, İlhan (2001), “ABD ve NATO ile İlişkiler”, içinde *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001* (editör: Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 34-82.
- Yavuz, M. Hakan & Khan, Mujeed R. (1992), “Turkish Foreign Policy toward the Arab-Israeli Conflict: Duality and the Development (1950-1991)”, *Arab Studies Quarterly*, Cilt 14, No: 4 (Sonbahar 1992), ss. 69-94.
- Yılmaz, Işık (2007), “PKK'nın Yükselişi ve Türkiye-ABD İlişkilerine Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, Ankara.